

XX. Yüzyılın İlk Yarısında Elbasan'da Mûsikî Kültürü

Musical Culture in Elbasan in the First Half of the 20th Century

Ajdin Jahjai¹

Öz

Bu çalışma, XX yüzyılın ilk yarısında Elbasan şehrindeki mûsikî geleneğini tarihi ve kültürel bağlamda incelemektedir. Araştırmanın amacı, Elbasan'da özellikle Osmanlı döneminden günümüze kadar süregelen mûsikî mirasın kökenlerini ve gelişimini ortaya koymaktır. Osmanlı'nın şehir üzerinde bıraktığı kültürel izler ve bu izlerin mûsikîye olan etkisi, çalışmada önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma, şehirdeki eski mûsikî eserleri, mûsikîşinaslar ve mûsikî topluluklarını da ele alarak Elbasan'ın XX. yüzyılda geleneksel mûsikî anlayışını detaylandırmaktadır. Kullanılan yöntem, tarihsel kaynakların incelenmesi ve müzikal verilerin analiz edilmesi şeklindedir. Vasil Tole, Kastriot Tusha ve Armand Zaçeliçi aracılığıyla Zija Shkodra ve Ernest Koliqi'den şehrin mûsikîsinin mahiyeti ve geliş kaynağı hakkında alıntılar yapılmış, Elbasan'da kaydedilen en eski müzik grupları olan "täifeler" detaylandırılmıştır. Bununla beraber Elbasan'ın zengin tarihi, Osmanlı İmparatorluğu'nun fethiyle şekillenen şehir kimliği ve burada gelişen çeşitli tarikatlar ve tekkeler gibi kültürel unsurlar mûsikî geleneğine önemli bir etki etmiştir. Bunun yansımalarından birini, bir Bektaşî müridi olan Yusuf Müzürî'nin bestelerinde görebilmekteyiz. Osmanlı-Türk mûsikîsinin, Elbasan'daki geleneksel Arnavut mûsikîsine etkisi de araştırmanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Elbasan'ın zengin bir müzikal geçmişe sahip olduğu, Osmanlı etkisiyle şekillenen bir mûsikî kültürünün var olduğu ve şehirdeki müzikal geleneklerin yüzyıllar boyunca devam ettiği ortaya konulmuştur. **Anahtar Kelimeler:** Elbasan, Elbasan'da Mûsikî Geleneği, Âhenk Geleneği, Geleneksel Arnavut Mûsikîsi

ABSTRACT

This study examines the musical tradition in the city of Elbasan in the first half of the 20th century in a historical and cultural context. The aim of this study is to reveal the origins and development of the musical heritage in Elbasan, especially from the Ottoman period to the XX century. The cultural traces left by the Ottomans on the city and the impact of these traces on music have an important place in the study. This study details the traditional musical understanding of Elbasan by also examining the old musical works, musicians and musical groups in the city. The method used is the examination of historical sources and the analysis of musical data. Through Vasil Tole and Armand Zaçeliçi, quotations were made from Ernest Koliqi and Zija Shkodra about the nature of the city's music and its source, and the "täifes", the oldest recorded musical groups in Elbasan, were detailed. In addition, cultural elements such as the rich history of Elbasan, the city identity shaped by the conquest of the Ottoman Empire, and the various tariqahs that developed here have had a significant impact on the musical tradition. We can see a reflection of this in the compositions of Jusuf Myzyri, who was a Bektashi. The influence of Ottoman-Turkish music on traditional Albanian music in Elbasan also constitutes an important part of the research. As a

¹Dr. Öğrencisi; İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: A.J. 0009-0006-8622-9157

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ajdin Jahjai,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İstanbul,
Türkiye
E-posta: ajden118@gmail.com

Başvuru/Submitted: 10.10.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested: 28.10.2024

Son Revizyon/Last Revision Received: 04.11.2024

Kabul/Accepted: 09.11.2024

Atıf/Citation: Jahjai, A. (2024). XX. yüzyılın ilk yarısında Elbasan'da mûsikî kültürü. *Meshk Journal of Religious Music*, 2024; 1(2) 103-120. <https://doi.org/10.26650/meshk.2024.0007>

result, it has been revealed that Elbasan has a rich musical past, that there is a musical culture shaped by Ottoman influence, and that the musical traditions in the city have continued for centuries.

Keywords: Elbasan, Musical Tradition of Elbasan, Tradition of Aheng, Traditional Albanian Music

EXTENDED ABSTRACT

This study explores the rich musical tradition of Elbasan, a historic city in Albania, with a particular focus on its cultural and historical development from the Ottoman era to modern times. By examining the impact of the Ottoman Empire's influence on Elbasan's music, this research aims to reveal the roots, evolution, and persistence of this musical heritage.

Elbasan, located in central Albania, has been an important cultural centre, especially during the Ottoman Empire. The city's musical tradition, like many aspects of its cultural identity, was shaped by centuries of interaction with Turkish musical elements. One of the main objectives of this study is to explore how Turkish music influenced Elbasan's traditional Albanian music and to understand the fusion of these two musical worlds.

This study employs a historical and analytical methodology, focusing on the examination of various historical sources and musical works. Notable references include the writings of musicologists such as Vasil Tole, Kastriot Tusha and Armand Zaçeliçi, and historical insights from Zija Shkodra and Ernest Koliqi. These sources provide a deep understanding of the musical landscape of Elbasan and its transformation through time. Specifically, the study highlights the musical groups known as *tâifes*, which were among the earliest recorded musical ensembles in Elbasan, and their contributions to the city's musical culture.

The Ottoman conquest of Elbasan in the 15th century by Sultan Mehmed II marked a significant turning point in the city's history. The establishment of various religious institutions, such as *Mevlevihânes* (Mevlevi Sufi lodges) and other sufi lodges like Bektashi and Halveti lodges, played a crucial role in fostering a vibrant musical scene. The Bektashi order, known for its rich musical tradition, left an enduring mark on the spiritual and cultural fabric of the city. This influence is evident in the works of local composers like Jusuf Myzyri, a Bektashi, whose compositions reflect the integration of Islamic and Ottoman musical traditions into the local Albanian context.

A significant focus of the study is on the *aheng* tradition in Elbasan, which refers to the musical gatherings and performances that were common in the city. These performances, often held during weddings and other social events, featured a blend of Turkish and local Albanian musical forms, demonstrating the deep cultural exchange between the two traditions. Instruments such as the *saz*, mandolin, violin, clarinet, oud, *qanun* and *tambura* were commonly used in these performances, reflecting the synthesis of Eastern musical elements with local customs.

The study also delves into specific musical pieces that originated in Elbasan, such as the song "Çohi Djema Shaloni Atin," believed to be one of the oldest surviving musical works

from the region. Detailed musical analysis of this piece shows its structure and modal features, which bear resemblance to Turkish classical music traditions, particularly in its use of the Uzzâl maqam and Müsemmen usûl. This demonstrates the technical and stylistic connections between Turkish and Albanian music in Elbasan.

Additionally, the study examines the role of tâifes, small musical ensembles that played a central role in Elbasan's public and ceremonial life. These groups performed at weddings, circumcisions, and other communal celebrations, contributing to the city's rich musical environment. In conclusion, the research reveals that Elbasan's musical tradition is deeply rooted in both local Albanian culture and the Ottoman influence that shaped the city for centuries. The continuity of these traditions, reflected in the works of local musicians and the persistence of aheng gatherings, underscores the enduring legacy of this unique musical heritage. This study contributes to a broader understanding of how cultural exchange between the Ottoman Empire and local Albanian communities gave rise to a distinct musical identity in Elbasan, one that continues to influence the region's musical landscape today.

Giriş

Elbasan şehri Orta Arnavutluk'ta yer alan, tarihi ve kültürel zenginliğiyle bilinen bir şehirdir. Elbasan'da, şehrin tarihi ve kültüründen beslenerek yüzyıllardır süregelen bir müsikî mirası bulunmaktadır. Bu makalede Elbasan'da var olan müsikî geleneğinin kökenleri, özellikleri ve günümüzdeki etkileri üzerinde durulacaktır.

Şehir, ilk olarak “Mancio” adıyla anıldı, daha sonra ise dönemin kaynaklarında “Scampius” olarak geçti. Bu dönemde Elbasan, önemli bir geçiş noktası ve istasyon olarak işlev gördü. (Gjini, 2022, s. 10) II. yüzyılda “Egnatia” yolunun yapımı, Scampius'u ekonomik bir merkez haline getirdi. Ancak, VII. yüzyılda şehir Ostrogotlar ve Slavlar tarafından yağmalanarak yok edildi. Osmanlı fethinden önce şehir, Venedikliler tarafından “Valma” olarak adlandırılıyordu. (Gjini, 2022, s. 10; Meksi, 2001, s. 6)

Elbasan'da müsikîye dair en eski izlerden biri, Bixille kalesinde bulunan bir heykelciktir. Bu heykelcik, enstrüman çalan birini tasvir etmektedir ve m.ö. II. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişi olduğu kabul edilmektedir. (Balliçi ve Dedej, 1996, s. 4) Bu tarihi eser, Elbasan'ın müzikal geçmişine dair önemli ipuçları sunmaktadır, zira bu heykelcik, şehirdeki müzik geleneğinin köklü ve uzun bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir.

Elbasan şehri ismini 1466 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmesiyle almıştır. Şehir, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyan eden İskender Bey'in faaliyetlerini kontrol etmek ve ülkenin kuzeyine giden yolların emniyetini sağlamak amacıyla bir kale olarak inşa edilmiştir. Elbasan adının “Arnavut ilini basan (gözetleyen) kale” anlamına geldiği ileri sürülmektedir. (Kiel, 2000) Bir diğer görüşe göre de bu isim kalenin giriş kapılarının birinin üzerindeki “Eli basan, Es-Sultan, İbn-i Sultan, Fatih Sultan Mehmed Han” kitabesinden gelmektedir. (Terziu, 2015, s. 19; Zaçeliçi, 2009, s. 182) Fatih Sultan Mehmed, şehrin ilerideki fetihleri için bir üs görevi görmesini sağlamak amacıyla kale inşa etmiş ve askerler yerleştirmiştir. Bu adımlarla birlikte Fatih Sultan Mehmed, bölgede yerleşecek yeni kültürün temellerini atmıştır.

Fetholduktan sonra XV yüzyılda Elbasan, bölgedeki en önemli şehirlerden biri haline geldi. Müzikolog Armand Zaçeliçi, Tarihiçi Zija Shkodra'dan şunları nakletmektedir: “en önemli şehirleşmiş merkezler (...) Elbasan, Berat, Avlonya ve Prizren şehirleri idi”.¹ (Zaçeliçi, 2009, s. 182; Shkodra, 1973, s. 30) 1528 tarihli tahrir kaydından şehrin kale surları dışına genişlemeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde şehrin toplam 1400-1600 civarında nüfusu bulunuyordu. (Kiel, 2000)

Zamanla Elbasan şehri ve nüfusu büyüdü ve bölgenin önemli bir şehri haline geldi. Evliya Çelebi'nin kaydettiğine göre XVII yüzyılda 1150 kadar ev, on sekizi müslüman onu hristiyan mahallesi olmak üzere toplamda yirmi sekiz mahalle, kırk altı cami, 900 dükkan, üç imaret ve üç hamam bulunuyordu. (Kiel, 2000) Elbasan Mevlevîhânesi, 1657-1658 yıllarında inşa edildi ve mevlevîhânenin ilk dedesi Elbasanî Mustafa Dede idi, Mevlevî derviş ve şair Sümman (v.

1 Qendrat qytetare më të rëndësishme (...) ish in Elbasani, Berati, Vlora dhe Prizreni.

1055/1645) bu şehirde yetişti. (Kiel, 2000) Elbasanî Mustafa Dede, Galata Mevlevîhânesi şeyhi Adem Dede'nin müridi olarak bilinmektedir. Mevlevîhânenin faaliyetinin ne zaman sona erdiği belirsiz olsa da, 1886 yılında şeyhinin Hâfız Dede olduğu bilinmektedir. Bu tarihten sonra Arnavutluk'taki Mevlevîhâneler Üsküp'e taşınmıştır. (İmamoviç, 2017, s. 34)

Elbasan'da sadece Mevlevîhâne bulunmamakta, bununla beraber Evliya Çelebi şehirde onbir tekke bulunduğunu kaydetmektedir. (Canım, 2015, s. 195) *Prizren Vilayeti Salnamesi*'ne göre bu şehirde otuz iki cami, altı tekke, iki kilise, iki hamam ve 480 dükkân vardı. (Kiel, 2000) Sulë Dedej'in Abedin Çausi'den naklettiklerinden hareketle Elbasan'da sadece Mevlevîlerin bulunmadığını, Halvetiyye'nin Akbaşiyye, Karabaşiyye gibi kolları ve daha birçok tarikatın bulunduğunu öğreniyoruz. Çausi, Alaeddin Mahallesinde bulunan Karabaşiyye koluna ait Şeyh Ömer Tabak Tekkesi'nin 1934'den sonraki şeyhinin Şeyh Şâkir Luniku'nun olduğunu, lise bitirdiğini ve esas mesleğinin öğretmen olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber Abedin Çausi, Şeyh Şaka tekkesi, Nakşibendi zaviyesi, Bektaşî tekkesi, Akbaşiyye koluna ait Şeyh Salih tekkesi, Şeyh Guma tekkesi, Halveti Sinan Paşa tekkesi gibi tekkelerden ve bir o kadar da camiden bahsetmektedir. (Dedej, 1999, ss. 55-70) Buradan hareketle söyleyebiliriz ki Mevlevîhâne ve diğer tekke ve camilerin varlığı, şehrin İslam kültür ve geleneği açısından sahip olduğu zenginliği göstermektedir.

Elbasan'da Mûsikî Geleneği

Müzikolog Vasil Tole, Eqrem Çabej (1908-1980)'den nakille "Türk etkisinin bir şehir etkisi olduğunu" (Tole, 2020)² ifade etmektedir. Ernest Koliqi'den (1903-1975) ise şunlar nakledilmektedir: "Şehirlerdeki Türk etkisi, özellikle Elbasan, Berat ve İşkodra'da giderek arttı. Beş mûsikî unsurundan (saz, küçük bir mandolin, keman, klarnet, bir tambura ve hanende) oluşan küçük bir orkestra ile bu mûsikî, düğünlerde yankılanırdı. Bunlar (şarkılar), gönüllü olarak şark formlarından (kaside, gazel) temel alınarak kopyalanmış ve Türkî, Fârisî ve Arabî müzikal ifade ve oyunlarla doldurulmuştur." (Tole, 2020)³. Bu alıntılar, Türk mûsikîsinin Geleneksel Arnavut Mûsikîsine etkisi dolayısıyla Elbasan şehir mûsikîsine olan etkisi hakkında bilgi vermektedir. Şehirlerdeki Türk etkisinin müzikal alanda nasıl şekillendiği ve hangi enstrümanların kullanıldığına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Ayrıca, müzikal formların nasıl bir sentez içinde olduğu ve hangi kültürel etkilerin görüldüğü konusunda da fikir vermektedir.

Elbasan'da Kayıt Altına Alınan En Eski Mûsikî Toplulukları: Tâifeler

Elbasan'daki mûsikî geleneği hakkındaki en erken kayıtlardan biri *tâifeler*dir. Arnavutça kaynaklarda bu isim "tajfa" (tayfa) şeklinde geçmekte ve Arapça'daki tâife kelimesinden gelmektedir. Nitekim Vasil Tole de bunu doğrular bir biçimde tajfanın yani tâifenin Arnavutça'daki

2 *Influenca turke ka qenë influencë qytetare.*

3 *Ndikimi turk në qytete u ba gjithnjë e ma i madh, veçanërisht në Elbasan, Berat e Shkodër. Kangët që këndoheshin me një orkestër të vogël me pesë vegla muzikore (një saze, një mandolinë të vogël, një violinë, klarinetë, një tambureto dhe një këngëtar), buçisnin festive martesore. Këto janë kopjue vullnetarisht mbi bazën e modeleve të lindjes (qaside, gazel) dhe të mbushuna me shprehi e vallzime turke, persiane dhe arabe.*

anlamının grup, topluluk olduğunu kaydeder. Tole, Osmanlı İmparatorluğu'ndan neşet eden ve genellikle teskesli mûsikî icra eden tâifelerin, dönemin yönetimi tarafından kurulan resmi yapılar olduklarını belirtmektedir. Genellikle 5-6 üyeden oluşan bu topluluklar şehrin belirli yerlerinde mûsikî icra ederlerdi.(Tole, 2007, s. 454)

Elbasan'da kayıt altına alınabilen en eski mûsikî topluluğu da Elbasan tâifesidir.(Tusha, 2021, s. 4) Mezkûr tâife günde iki kez davul ve zurna eşliğinde mûsikî icra ederdi. Bu geleneğin başlangıcı Fatih Sultan Mehmed devrine dayandırılmaktadır.(Tole, 2007, s. 455) Tâifeler hakkında Zaçeliçi, Shkodra'nın *Esnafët Shqiptarë (Shek XV-XX)* başlıklı kitabından şunları aktarmaktadır: "Ancak gezgin mûsikîşinaslar, mehterbaşının izniyle düğünlerde ve sünnetlerde konserler veriyorlardı. Her konser için reislerine belli bir vergi vermeleri gerekiyordu. Büyük bir kısmı Roman asıllı olan bu mûsikîşinaslar, olağanüstü bir beceri ve özgüvenle çalışıyor, keman, saz, kanun, yongar gibi sazları kullanıyorlardı. En meşhurları arasında Berat, Görice ve Leskovik tâifeleri bulunuyordu. XVIII. yüzyıldan kalma bir belgeye göre, ülkemiz mûsikîşinaslarının tâifeleri, Rumeli eyaletinin diğer vilayetlerindeki tâifeler gibi, eyaletin başmûsikîşinasına yıllık vergi ödüyordu."(Zaçeliçi, 2009, s. 184)⁴ Zija Shkodra'nın XVII. yüzyıldaki esnaf ve zanâatkarların tablosundan bahseden Zaçeliçi bu dönemde Roman asıllı müslüman dört sazendenin varlığından bahsetmektedir.(Zaçeliçi, 2009, s. 184) Bu alıntılardan ve özellikle Shkodra'nın "mehterbash" ifadesinden bu toplulukların "esnaf mehteri"⁵ olabileceği sonucuna varılabilir.

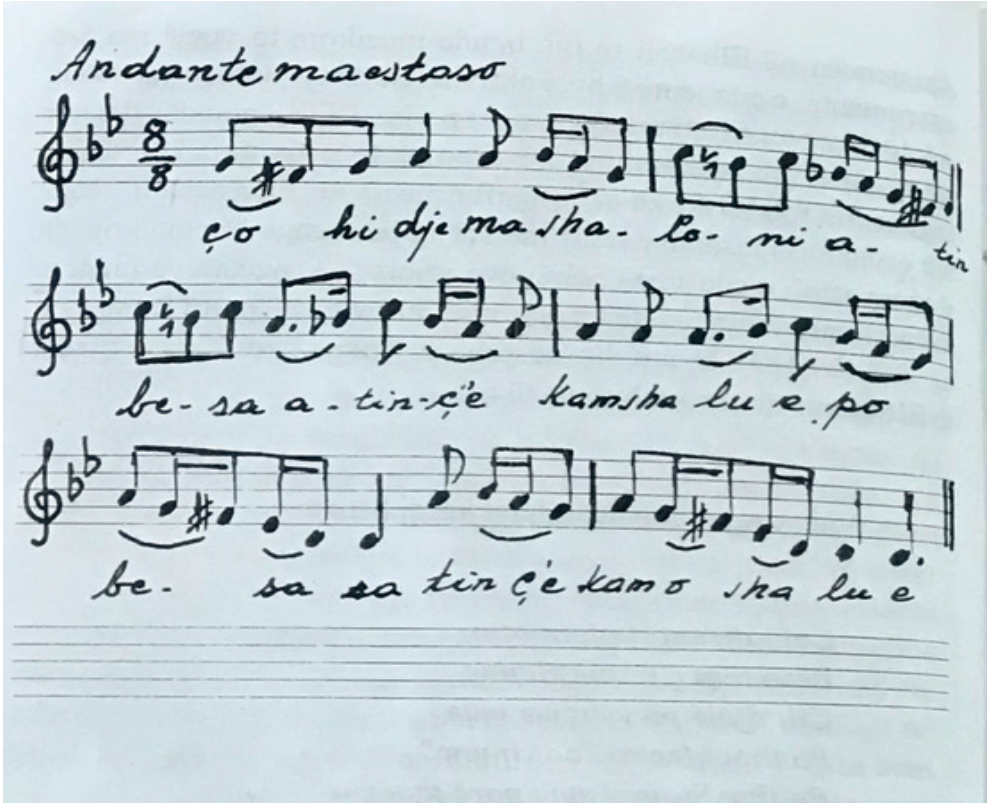
Elbasan'da Kayıt Altına Alınan En Eski Mûsikî Eserleri

Alfons Balliçi ve Sulë Dedej, Bestekar ve Kemanî Yusuf Müzüri hakkında yazdıkları kitapta Elbasan'da bilinen en eski mûsikî eserinin "Çohi Djema Shaloni Atin" *Kalkin Gençler Atı Semerleyin* mısırâıyla başlayan şarkının olduğunu ve bunun üçyüz senelik olduğunu ifade etmektedirler. Bu eserin ilk olarak icra edildiği yer Elbasan'ın kuzey ve kuzeydoğu bölgeleridir.(Balliçi ve Dedej, 1996, s. 4-5) Bu husus halkiyatçı Thanas Meksi'nin eserlerinde de yer bulmaktadır. Onun *Etnofolku Elbasanas* (Elbasan Etnik Halkiyatı) kitabında bu husus zikredilmektedir.(Meksi, 2010, s. 12) Kastriot Tusha, Elbasan'da mûsikî geleneğini incelediği tezinde de Dhimitër Shuteriqi ve Thanas Meksi'ye atıfla bu hususu zikretmektedir.(Tusha, 2021, s. 4) Elbasan'da mûsikî geleneği üzerine hakkında yazılan yazılarda, "Çohi Djema Shaloni Atin" mısırâıyla başlayan şarkının bölgedeki en eski eser olarak kabul edildiği görülmektedir.

Balliçi ve Dedej'in kitabında bu şarkının notası şu şekilde verilmektedir:

4 *Por tajfat shëtitëse të muzikantëve, me lejen e mehterbashit, qoftë edhe nëpër katunde, jepnin edhe koncerte ndër dasma e synetllëke. Për çdo koncert këta duhet t'i binin nga një peshqesh kryetarit të tyre. Këta instrumentistë, një pjesë e mirë e të cilëve ishin me origjinë jevgj, luanin me shkathësi e siguri të jashtëzakonshme dhe përdornin vegla të tilla si fyellin, sazen, kanunin dhe jongarin. Nga më të përmendurat ishin tajfat e Beratit, Korçës dhe Leskovikut. Sipas një dokumentit të shek. XVIII, tajfat e muzikantëve të vendit tonë, sikurse ato të krahinave të tjera të ejaletit të Rumelisë, u paguanin kryemuzikantëve të ejaletit një taksë vjetore.*

5 Esnaf mehteri, resmi mehter dışında halkı eğlendirmeyi iş edinmiş müzisyenler idi.(Özcan, 2003)

Resim 1. Ballıçı ve Dedej'in kitabındaki nota. (Ballıçı ve Dedej, 1996, s. 6)

Bu eseri Türk mûsikîsi esasında notaya aldığımızda karşımıza şöyle bir yapı ortaya çıkmaktadır:⁶

6 Biz bu eseri şu kayıttan dinleyerek notaya aldık: (Alb Sound Production, 2013)

Çohi Djema Shaloni Atin

Makam: Uzzal Yöre Elbasan
Nötaya Alın Aydın Yahya

§ Aranağme

Ço hi dje ma sha lo ni a tin

Be sa a tin e kam sha lu e

Ci li djal' o po vjen o me mu e

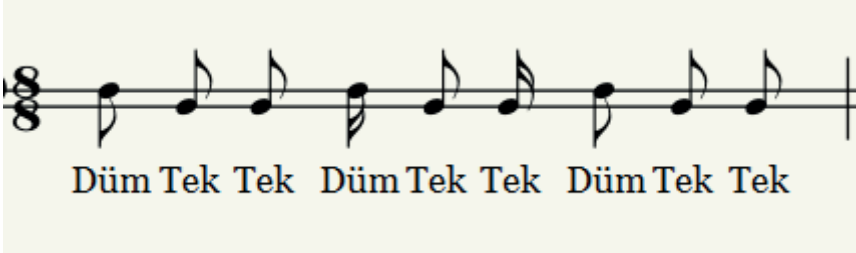
Şekil 1. Çohi Djema Shaloni Atin

Aranağme'nin ilk ölçüsünde seyre Nevâ perdesiyle başlanıp rast perdesinde Nikrizli kalınmaktadır. İkinci ölçüde ise Irak perdesinden başlanıp Nevâ perdesinde durulmaktadır. Üçüncü ölçüde birinci ölçünün cümlesi tekrar etmekte, dördüncü ölçüde ise Gerdâniye perdesinden aşağı doğru bir seyirle Dügâh perdesinde Hicâz karar edilmektedir.

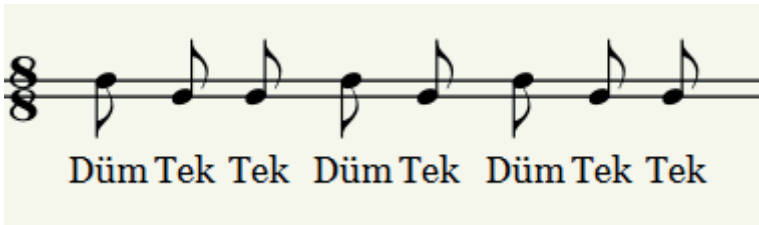
“Rast perde düzenindeki Hüseyinî perdesi Hicâz perde düzeninde Uzzâl adına dönüşür. Hicâz perde düzeninde Uzzâl perdesinden yolculuğa başlanıp Hicâz asıl makamıyla karar verilirse Uzzâl olur.”(İrden, 2020, s. 40) Bu tanım sözlü icra kısmını değerlendirmek amacıyla bize

yardımcı olacaktır. Sözlü icra kısmında seyir her ne kadar Nevâ perdesi ile başlasa da daha ilk ölçünün sonunda hemen Uzzâl perdesinin bir kutup olarak kabul edildiğini görmekteyiz. İkinci ölçüde Gerdâniye'den, Evc'in Acem'e dönüşmesiyle birlikte Nevâ'da bir kalış görülmektedir. Üçüncü ölçüde yine Gerdâniye perdesinden kutup olan Uzzâl perdesine dönüş yapılmaktadır. Dördüncü ölçüde Uzzâl perdesinden Gerdâniye'ye Evc'le çıkılıp Hümâyûn perdesiyle⁷ inilmekte ve Nevâ'da kalış yapılmaktadır. Beşinci ölçüde ise seyir Neva perdesinden başlanıp Dügâh'ta Hicaz'lı bir kalış yaptıktan sonra yine Hümâyûn perdesiyle Nevâ'da bir kalış yapılmaktadır. Son ölçü Nevâ perdesiyle başlayıp Dügâh'ta karar etmektedir. Bahsi geçen şarkıda seyir özelliği bakımından Hicâz perde düzeninde Uzzâl perdesinin kutb olarak kabul edildiği dolayısıyla Uzzâl makamında olduğu görülmektedir. Bu husus, eserin Türk mûsikisiyle ortak bir makam algısı olduğuna işaret etmektedir.

İcra versiyonları arasında çok nağme farkı bulunmasa da usûl açısından bazı farklılıklar mevcuttur. Balliçi ve Dedej kitaplarında bu eserin usûlünün 3+2+3 olduğunu ve bu usulün bu eser dışında yörede hemen hemen hiç kullanılmadığını kaydetmektedirler. (Balliçi & Dedej, 1996, s. 5) İcraçılar tarafından ise bazen aranağme bazen ise sözlü icradaki usûller değişikliğe uğramaktadır. Sevdî Malsia'nın icrasında aranağme 7 zamanlı, sözlü icra ise 8 zamanlıdır. 3+2+3 yapısı akıla Müsemmen usûlünü getirmektedir. İlgili kayıtlar dinlendiğinde usûlün velveleli olarak icra edildiği görülmektedir:

Şekil 2. İlgili usûlün icra ediliş şekli. (mondidantes, 2020)

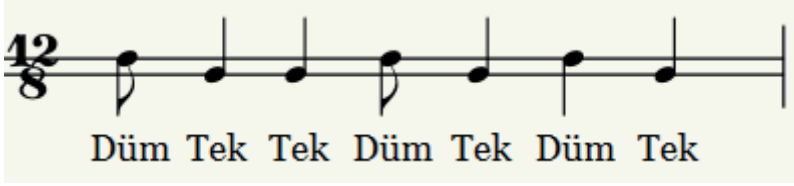

Şekil 3. İlgili usûlün bir başka icra ediliş şekli. (denbabaden, 2014)⁸

7 Rast perde düzenindeki acem perdesi Hicaz perde düzeninde hümâyûn perdesi adına dönüşür. (İrden, 2021, s. 36)

8 Bu velvele Türk mûsikisinde de kullanılmaktadır. Kullanılan velvele için bkz. *Müsemmen usûlü 1 numaralı velvele*. (Nar, 2020, s. 82)

Bunlar başlıca icra edilmiş şekilleri olmakla birlikte Hafsa Zyberi'nin icrasında 12 zamanlı bir usûl de kullanıldığı görülmektedir:

Şekil 4. 12 zamanlı usûl. (AhengTironas, 2014)

Bununla beraber bir dönem İstanbul'da da yaşamış olan Konstantin Kristoforidhi'ye (1827-1895) ait olduğu düşünülen Yunan ve Arap harfleriyle yazılmış Arnavutça bir güfte mecmuasında altı Türkçe güfte bulunmuştur. Bu güftelerin üçü kanto, ikisi şarkı, biri türkü formundadır. “Kara Deniz Akmam Dedi” mısırâyla başlayan türkünün bestekarı bilinmemekte, “Çare Bulan Olmadı Bu Yareye” mısırâyla başlayan şarkı Ahmed Rasim Bey'e, “İstedin De Gönلümü Verdim Sana” mısırâyla başlayan şarkı ise Ūđi Cemil Bey'e aittir. “Gönلümün Feryad ü Zârı” mısırâyla başlayan kanto Ūđi Şamlı Selim'e, “Gönül Sevdi Bir Dühteri” mısırâyla başlayan kanto Ūđi Abdullah Bey'e ait iken, “Felek Bana Neler İtdi, Ah” mısırâyla başlayan kantonun bestekarı ise bilinmemektedir. Fatos Dibra'nın da belirttiği gibi bu güfteler Elbasan'da söylenmiş Türkçe şarkılarının en eski kaynağını teşkil etmektedir. (Dibra, 2023, s. 415-419)

Önemli Mûsikî Toplulukları ve Mûsikîşinaslar

Elbasan halkiyatı hakkında ciddi birikimler elde eden ve aynı zamanda mûsikîşinas ve bestekâr olan Aleksandër Josifi (Leksi i Vinit) (1903-1974), Elbasan'da ismi bilinen en eski mûsikîşinasın Âşık Ömer olduğunu kaydetmektedir. Zaçeliçi yine Josifi'nin verdiği bilgilerden hareketle Âşık Ömer'in kimliği hakkında bilgi vermektedir. Buna göre Âşık Ömer XVIII. yüzyıl ortalarında Elbasan'da yaşıyan, çertelia ismindeki bir sazı icra eden bir mûsikîşinastı. Bununla beraber Elbasan – Manastır arasında sahip olduğu binekleri ile ticaret mesleğiyle uğraşırmaktaydı. (Zaçeliçi, 2009, s. 185)

Âşık Ömer'in aynı zamanda Berat'lı şâir Nezim ile de yakın dostluğu bulunmaktaydı. (Zaçeliçi, 2009, s. 185) Bir rivayete göre Berat'lı Nezim, Elbasan'a geldiğinde Âşık Ömer onu misafir etmişti ve burada kaldığı esnada “Çilni Ju Moj Lule Çilni” (Açın Ey Çiçekler Açın) ve “Mun Ke Çeshmja Në Bobolle” (Tam Bobolle'deki Çeşmede) mısırâlarıyla başlayan şarkıları bestelemişti. (Balliçi ve Dedej, 1996, s. 16) Alfons Balliçi'nin naklettiği bu hadiseden aynı zamanda meşhur beyteci şâiri Berat'lı Nezim'in beste yaptığı sonucuna da varmaktayız. Bu döneme kadar ismi bilinen mûsikîşinaslardan şunları da anabiliriz: Bradashesh köyünden Abdurrahman (Ramë) Sulejmani (Tusha, 2021, s. 5), Nicare köyünden Mehmet (Met) Sejdini (Meksi, 2001, s. 11), Papamihalli Loş (Loshi i Papamihalit) (Meksi, 2010, s. 131).

XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında mûsikî geleneği açısından birçok hadise vukua gelmiş, birçok bestekâr, sâzende ve hânende de yetişmiştir. Yusuf Müzüri'nin 1905 yılında kurmuş olduğu orkestra Elbasan mûsikî geleneğinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu toplulukta şu üyeler bulunmaktaydı: Arif Topalli (dâire), İbrahim Zaimi (uzun saplı çyr), Mahmud Ashiku (lavta), Mehmed Gurra (ud), Myrteza Graceni (keman), Riza Berati (keman), Simon Vela (Çyr), Thoma Prifti (klarnet). Bunun dışında Ali Zena, Demir Stringa, Met Balashi, Jani Gjoni, Sabri Lolja, Muç Jolldashi de belli durumlarda bu topluluğa katkıda bulunmuşlardı. (Tusha, 2021, s. 6) Sözü edilen topluluk şehir meydanında, düğün ve çeşitli kutlama ve ihtifallerde geleneksel mûsikî icra eden bir topluluktu. İcra ettikleri mûsikînin yankısı Tiran ve Berat şehirlerine de ulaşmıştı. (Balliçi ve Dedej, 1996, s. 14-15; Meksi, 2001, s. 20) 1934 yılında Yusuf Müzüri'nin şehir dışında bir çayırdaki mûsikî meclisleri tertip ettiği aktarılmaktadır. Mehdi Zena bu yerin "Müzüri'nin Çayırı" diye anıldığını ifade etmektedir. (Minga, 2020, s. 188) Aşağıdaki resimde bu topluluğun birkaç üyesini görmekteyiz. 1937'de çekildiği kaydedilen bu resimde sağdan bir sonraki Ali Zena, kemanda Yusuf Müzüri, udda Mehmet Gurra, diğer kemânî Myrtezan Graceni, Arif Çausi, uzun saplı çür'de Simon Vela ve ortadaki çocuk ise Halil Gurra'dır. (Dylgjeri, 2022)

Resim 2. Yusuf Müzüri, sâzendelerle birlikte. 1937 (Dylgjeri, 2022)

Yusuf Müzüri, eserleri ve güfteleriyle Arnavut sanat hayatında çok önemli yeri bulunan bir mûsikîşinastır. 1955 yılında Bektâşî Dedeabalığı tarafından "Fahrî Derviş" ünvanı, 1956 yılında Arnavutluk tarafından Devlet Nişanı, vefatından sonra 1978 yılında yine Arnavutluk

tarafından “Halkın Sanatçısı” ünvanı ve 2006 yılında da Elbasan Onursal Vatandaşı ilan edilmiştir.(Jahjai, 2023, s. 47-48) Yusuf Müzüri'nin icra ettiği musiki, Osmanlı'dan tevarüs edilen ahenk geleneğini yansıtmaktaydı. Ahenk geleneği veya mûsikîsi, Arnavutluk şehirlerinde makam ve usul esaslı icra edilen musikiye verilen isimdir.(Minga, 2020, s. 163-164) Yine Minga'nın Abedin Çausi'den aktardığına göre, Yusuf Müzüri, Hafız Sami'nin gramofon plaklarını dinlemiş ve bu kayıtlar ona bestelerinde ilham kaynağı olmuştur.(Minga, 2020, s. 194)

Bununla beraber Müzüri tasavvufî bir kişiliğe de sahipti. Lasgush Poradeci'nin 1940 yılında tuttuğu nota göre bundan 26 yıl önce, yani 1914 yılında Elbasanî Ahmet Baba'ya intisab etmişti.(Minga, 2020, s. 173) Kendisiyle 1936 yılında tanışan İbrahim Hasnaj, şiirlerini ve ilgili açıklamalarını verdiği Nji Lule e Bukur isimli kitapçıkta Yusuf Müzüri'nin güftelerini dinî/tasavvufî bir gaye ile yazdığını ifade etmektedir. Sanatçı Mehdi Zena'nın Mikaela Minga'ya verdiği bir röportajda da Müzüri'nin eserlerinin dinî/tasavvufî bir mahiyetinin olduğunu belirtmektedir.(Minga, 2020, s. 188)⁹ Abedin Çausi de Yusuf Müzüri'nin eserlerini ve şiirlerini intisab ettiği tekkenin babasından dinlediği tarihi vakalar, tekkede okunan şiirlerden etkilenecek olduğunu ifade etmektedir.(Minga, 2020, s. 194) Müzikolog Krenar Doli, Yusuf Müzüri'nin eserlerinin Bektâşî nefesleri olarak görülmesi gerektiğini ifade etmektedir.(Oxygen, 2024, Kısım 01:07:00-01:09:00) Bu karînelerle beraber Müzüri'nin eserlerinin makam ve usûl temeline dayanması, O'nu Türk mûsikîsi ile Geleneksel Arnavut mûsikîsi arasında bir köprü konumuna taşımaktadır. Yusuf Müzüri'nin şimdiye kadar 17 eseri tespit edilmiştir. Örnek olarak şu eserini verebiliriz:

9 Şiirlerindeki dinî/tasavvufî unsurlar hakkında daha geniş bilgi için bakınız: (Hasnaj vd., 2003; Jahjai, 2023, s. 146-158)

S'paske Pas Një Pikë Mëshirë

Makam: Hicaz
Usul: Ağır Aksak

Beste: Yusuf Müzüri
Güfte: Yusuf Müzüri
Notaya Alan: Aydın Yahya

S'pas ke pas një pik' më shi re
qysh më so va u në ksi soj xha nëm a
man qysh më so va u në ksi soj SAZ
S'pres prej te je far të mi re
veç më fol o nji he rë me goj xha nëm a
man veç më fol o nji he rë me goj

Şekil 5. S'paske Pas Një Pikë Mëshirë.(Hafsa Zyberi - Topic, 2022)

Müzüri'nin şiirlerini ve onlara yaptığı şerhleri *Nji Lule e Bukur* (Bir Güzel Çiçek) başlıklı kitapçıkta toplayan İbrahim Hasnaj, Müzüri'nin bu şarkıyı intisab ettiği Bektâşî babası için bestelediğini ifade etmektedir: "Bu şarkıyı kendisine hayatta rehberlik eden çok sevdiği öğretmenine veya arkadaşına ithaf eder; ama kötü niyetlilerin entrikaları ve dedikoduları öyle bir noktaya ulaştı ki, bir gün araları bozuldu. Şair, bu şarkının kıtalarıyla sevdiği kişinin kızgınlığını yumuşatmayı amaçlamaktadır. Muhtemelen bu mahbubu ve öğretmeni şairin benimsediği Bektaşî yolunda intisab ettiği bir Bektâşî babası olduğu anlaşılıyor." (Hasnaj vd., 2003, s. 19)¹⁰

10 *Këtë kangë ja kushton mësuësit apo mikut të dashtun i cili e udhëzojë së mbari në jetë; mirëpo intrigat e thashethemet e dashakeqëve arritën deri n'atë pikë sa që, një ditë prej ditësh, i prishën e i banë që të zemërohen*

Geleneksel müsîkî ile birlikte Elbasan'da kayda değer bir Batı müziği geleneği de bulunmaktadır. 1913 yılında İtalyan yönetimi altındayken, Öğretmen Thanas Floqi (1884-1945) tarafından “Lahuta” cemiyeti kuruldu. Cemiyetin bir orkestrası vardı ancak ne yazık ki ömrü uzun olmadı ve mezkûr orkestra da kısa bir süre sonra dağıldı. Günümüzde bu cemiyetin repertuarı hakkında bilgi bulunmamaktadır. (Tusha, 2021, s. 13) Aynı yıl içerisinde, Öğretmen Ahmet Gashi (1888-1977) Elbasan'da bir mandolin grubu kurdu. (Meksi, 2001, s. 12) 1914 yılında ise Doktor Filip Papajani başkanlığında “Ylli i Mëngjesit” (Sabah Yıldızı) topluluğu kuruldu. Aynı zamanda müsîkî bölümü de bulunan bu topluluğun onsekiz üyesi bulunmaktaydı. (Minga, 2020, s. 180)

1917 yılında “Afërdita” topluluğunun bandosu kuruldu. Bandonun enstrümanlarını satın almak üzere Viyana'ya gönderilen Dhimitër Papajani ile birlikte, Avusturyalı müzisyen Anton Ziffel de bandonun eğitimini vermek üzere Elbasan'a geldi. Sıkı bir çalışmanın ardından, bando 28 Kasım 1917'de Elbasan'da ilk konserini verdi. (Balliçi ve Dedej, 1996, s. 8) 1918 yılında ise bando, müzisyen Carlo Vivaldi tarafından yönetildi. (Meksi, 2001, s. 12) Afërdita bandosu günümüzde de hala faal durumdadır.

Resim 3. Afërdita Bandosu. (KultPlus, 2021)

me njani-tjetrin. Vjershëtori, me strofat e kësaj kange mendon e synon që t'a zbusi zemrimin e personit të dashtun. Ma tepër ka të ngjame që personi i tij i dashtun apo mësuasi që kishite, të ketë qenë ndonji klerik bektashian (baba), të cilin e ka pas edhe ai si udhëheqës fetar në udhën e besimit bektashian, që kishite përfaqëse vjershëtori.

Afêrdita bandosuyla birlikte daha birçok bando ve mandolin topluluğunun kurulduğunu görmekteyiz. Bunlar arasında 1926'da kurulan mandolin topluluğu, 1932 yılında kurulan "Naim Frashëri" mandolin topluluğu, "Atdheu" (Vatan), "Përparimi" (Terakkî), "Ylli i Mëngjesit" (Sabah Yıldızı) gibi cemiyetlerin mandolin toplulukları ve bandoları da kayda değer müzik topluluklarıdır.(Balliçi ve Dedej, 1996, s. 8) 1936'da Sofokli Papparisto tarafından bir yaylı konseri verilmiş, 1947'de kurulan Tiran Filarmoni Orkestrası'nda Baki Kongoli, Mexhid Daiu, Midhat Stringa, Mustafa Krantja ve Sofokli Papparisto gibi Elbasanlı müzisyenler de yer almıştır. 1953 yılında da Elbasan Senfoni Orkestrası Midhat Stringa yönetiminde faaliyete başlamıştır.(Meksi, 2001, s. 14-15)

Geleneksel mûsikî tarafına baktığımızda ise Elbasan "Yusuf Müzüri" Halk Topluluğu kurulana dek geleneksel mûsikînin ferdi icracılar veya küçük topluluklar tarafından ayakta tutulduğunu görmekteyiz. Topluluğun 1979 yılında Thanas Meksi yönetiminde kurulmasından sonra Arnavutluk'un hemen hemen her şehrinde, yurtdışında Hollanda, İtalya, İsveç, Romanya, Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan gibi ülkelerde konser vermişlerdir. 1996 yılında ise ilk Halk Şarkıları Festivali, "Yusuf Müzüri" Halk Topluluğu ev sahipliğinde Elbasan'da gerçekleştirilmiştir.(Meksi, 2010, s. 147-149)

Elbasan kültürel ve sanatsal açıdan gelişmiş bir şehirdir. Özellikle mûsikî sanatının Elbasan'da kendine has manada geliştiğini söyleyebiliriz. XX'nci yüzyıldan günümüze kadar meşhur olan Elbasan'lı hânendelerden bazıları şunlardır: Agim Saliu, Albert Tafani, Demir Zena, Eglantina Toska, Kastriot Tusha, Marie Dhama, Mehdi Zena, Mustafa Mehja, Stefan Marku, Suzana Qatipi, Tahir Gurakuqi, Zeliha Sina, Zina Zdrava. Elbasan'lı meşhûr sazandeler arasında da şu isimler zikredilmektedir: Alfons Balliçi, Baki Kongoli, Edmond Rrapi, Klement Marku, Naim Gjoshi, Rustem Serica, Shefqet Pitja, Sopot Serica, Xhet Bebeti, Vilson Todri. Meşhur Bestekârlar arasında ise Usta Yusuf Müzüri (1880-1956), Mustafa Budini (1900-1970), Aleksandër Josifi (1902-1972), Xhet Bebeti (1900-1939) zikredilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmanın ortaya koyduğu veriler, Elbasan şehrinin sadece Orta Arnavutluk'ta önemli bir kültürel merkez olarak değil, aynı zamanda köklü bir mûsikî geçmişine sahip bir şehir olarak da dikkat çektiğini göstermektedir. Elbasan, tarih boyunca farklı kültürlerin ve medeniyetlerin etkileşim sahası olmuş; Roma, Bizans, Osmanlı gibi büyük imparatorlukların himayesinde önemli gelişmeler kaydetmiştir. Şehrin tarihî seyri, ilk dönemden itibaren Orta Çağ Avrupa'sı, Osmanlı dönemi ve sonrasında zenginleşen kültürel birikimini günümüze taşımıştır.

Elbasan'da mûsikî, tarih boyunca şehrin kimliğinin bir parçası olmuştur ve bu durumun kökenleri oldukça eskilere dayanmaktadır. Köklü mûsikî geçmişinin ilk işaretlerinden biri olarak, m.ö. II. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişi olduğu kabul edilen, Bixille kalesinde bulunan ve bir müzisyenin tasvirinin yapıldığı heykelcik, Elbasan'ın müzikal geçmişinin köklü olduğunu vurgulamaktadır. Osmanlı döneminde kale şehri olarak yeniden inşa edilen Elbasan, askeri, ekonomik ve kültürel bir üs haline getirilmiş, bu süreçte Osmanlı etkisiyle mûsikî kültürü de

şehirden gelişmeye devam etmiştir. Bu dönemdeki Türk mûsikîsi etkisi, özellikle geleneksel Arnavut mûsikîsinin Osmanlı-Türk mûsikîsi ekseninde gelişmesiyle belirginleşmiştir. Özellikle kasîde, gazel gibi şark mûsikîsi formları, şehrin müzikal yapısında kalıcı bir etki bırakmış; saz, keman, ud gibi enstrümanlarla icra edilen şarkılar Elbasan düğün ve kutlamalarında sıkça yer almıştır. Bu durum, şehrin mûsikî geleneğinin Osmanlı etkisinde şekillendiğini göstermektedir.

Elbasan'da mûsikî ile ilgili ilk kayıtlı toplulukların “tâifeler” olduğu ve bunların Osmanlı İmparatorluğu döneminde resmi yapılar olarak faaliyet gösterdiği belirtilmektedir. Osmanlı döneminde mûsikî, hem saray hem de halk düzeyinde zengin bir kültür olarak gelişmiş; Elbasan'daki tâifeler bu kültürün bir uzantısı olarak halkın eğlencelerine ve kutlamalarına eşlik etmiştir. 5-6 kişilik gruplar hâlinde düzenli olarak mûsikî icra eden bu topluluklar, halkın günlük yaşantısına renk katarken Osmanlı kültürünün bir parçası olarak şehir yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Tâifeler, şehrin çeşitli yerlerinde belirli saatlerde icra ederek halkı eğlendirmenin yanı sıra Osmanlı kültürünün bir aracı olarak işlev görmüştür.

Elbasan'ın mûsikî sahnesinde kayıt altına alınan en eski eserlerden biri, “Çohi Djema Shaloni Atin” mısırâyıyla başlayan ve üç yüz yılı aşkın bir geçmişe sahip olduğu kabul edilen şarkıdır. Bu eser, yöredeki en eski şarkı olarak kabul edilmekte olup, geleneksel Arnavut ve Osmanlı-Türk mûsikîsi arasındaki bağları da yansıtmaktadır. Türk mûsikîsine özgü Uzzâl makamındaki seyir özelliklerini taşıyan şarkının hem bestesi hem de usûl özellikleri, Türk mûsikîsiyle yakınlık göstermektedir. Bu durum, şarkının yalnızca müzikal bir eser olarak değil, aynı zamanda Türk ve Arnavut kültürlerinin kaynaşmasını yansıtan bir tarihî belge olarak görülmesine olanak tanır.

Elbasan'da mûsikî geleneğinin bir diğer önemli göstergesi ise tekkelerdir. Bektâşiyye, Mevleviyye, Halvetiyye ve diğer tarikatların yoğunluğu, şehrin İslam kültür ve gelenekleriyle derin bir bağı olduğunu gösterir. Evliya Çelebi'nin şehrin çeşitli mahallelerindeki camiler, tekkeler ve derviş meclislerinden bahsetmesi, Elbasan'ın manevî ve mûsikî dokusunun Osmanlı dönemi boyunca geliştiğine işaret eder.

Bu etkinin somut bir yansıması olarak Yusuf Müzüri, mûsikî alanında bıraktığı mirasla Arnavut sanat ve kültür hayatında derin izler bırakmıştır. Bektâşi geleneğinden gelen Müzüri, XX. yüzyılın başlarında Osmanlı'dan devralınan âhenk geleneğini devam ettirmiş, makam ve usûl esasına dayanan bir mûsikî anlayışını sürdürmüştür. Eserlerinde özellikle tasavvufî öğeler ön planda olmuş, Bektâşi geleneğinden gelen manevî bir derinlik yansıtılmıştır. Müzüri'nin eserlerinde sıkça rastlanan tasavvufî derinlik, şairin Bektâşi geleneğine olan bağlılığını ve bu manevî değerlerin mûsikî yoluyla yayılmasına katkı sağladığını göstermektedir. Kendisine “Fahrî Derviş” unvanı verilmesi, Arnavutluk Devlet Nişanı ve “Halkın Sanatçısı” gibi ödüllerle onurlandırılması, bu manevî ve sanatsal etkinin halk nezdinde de kabul ve saygı gördüğünü göstermektedir. Yusuf Müzüri'nin eserlerin günümüzde de manevî bir zenginlik kaynağı olarak değerlendiriliyor olması, sanatının kalıcılığını ve çok yönlü etkisini kanıtlamaktadır. Müzüri'nin bestelerinin makam ve usûl esasında olması ve Hâfız Sâmî gibi Osmanlı dönemi

mûsikîsinin önde gelen isimlerinden aldığı ilham, O’nu Osmanlı-Türk mûsikîsi ile Geleneksel Arnavut mûsikîsi arasında bir köprü konumuna taşımaktadır.

Elbasan’da kaydedilen önemli mûsikî toplulukları ve mûsikîşinaslar, şehrin müzikal mirasının zenginliğini ortaya koymaktadır. Yusuf Müzüri tarafından 1905 yılında kurulan topluluk, şehir mûsikîsi açısından bir dönüm noktası olmuş; keman, ud, dâire, çür gibi sazlarla icra edilen mûsikî, çeşitli mekanlarda ve çeşitli vesilelerle halkla buluşmuştur. Bu topluluğun icra ettiği mûsikî sadece Elbasan’da değil, Berat ve Tiran gibi çevre şehirlerde de yankı bulmuştur. Bunun dışında Elbasan “Yusuf Müzüri” Halk Topluluğu, yurtiçi ve yurtdışı konserleriyle Elbasan’daki zengin mûsikî mirasının tanıtılması ve yaşatılmasında ciddi katkıları bulunmuştur.

Elbasan’ın mûsikî tarihi, Osmanlı-Türk mûsikîsi ile Geleneksel Arnavut mûsikîsi arasındaki etkileşimi derinlemesine yansıtan bir yapıya sahiptir. Bu çalışmada incelenen tarihî belgeler, kültürel gelenekler ve mûsikî toplulukları, Elbasan’ın müzikal kimliğinin tarihsel sürecini ve şehir yaşamındaki önemini gözler önüne sermektedir. Bu müzikal miras, Elbasan’ın yalnızca yerel değil, bölgesel anlamda da bir kültür merkezi olarak tanınmasını sağlayarak, Arnavutluk’un kültürel mirasına önemli bir katkı sağlamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- AhengTironas (Yapımcı). (10 Nisan 2014). *Hafsa Zyberi—Cohi djema shaloni atin—YouTube* (Video Kaydı). <https://www.youtube.com/watch?v=AfkXghex6DM>
- Alb Sound Production (Yapımcı). (25 Aralık 2013). *Sevdi Malsia—Cohuni djema shaloni atin (Official Video HD)* (Video Kaydı). <https://www.youtube.com/watch?v=xfYZ8JhVgKo>
- Balliçi, A., ve Dedej, S. (1996). *Usta Isuf Myzyri*. Onufri.
- Canım, R. (2015). Balkanlarda Unutulmuş Kadim Bir Sevgili: Elbasan. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 4(2). 193-203
- denbabaden (Yapımcı). (7 Şubat 2014). *Bujar Cici Cohi djema shaloni atin* (Video Kaydı). <https://www.youtube.com/watch?v=JUfB3I9ojLY>
- Dedej, S. (1999). *Abedin Çausi Një Gjurmët e Traditës Elbasanase*. Onufri.
- Dibra, F. (2023). Yunan Harfli Arnavutça Bir Güfte Mecmuasında Bulunan Altı Yunan ve Arap Harfli Türkçe Güfte. F. Korkmaz (Ed.), *9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 391-425). Istanbul University Press, Türkiye: İstanbul. <https://doi.org/10.26650/PB/AA10AA14.2023.001.029>
- Dylgjeri, B. (21 Eylül 2022). ISUF MYZYRI 1881—1956 (Web log post). Retrieved from <https://elbasani.com>

- org/isuf-myzyri-1881-1956/
- Gjini, R. (2022). *Elbasani: Personalitete, Ngjarje e Dukuri Historike*. Albas.
- Hafsa Zyberi – Topic (Yapımcı). (18 Şubat 2022). *Spaske Pas Nje Pik Meshire* (Video Kaydı). <https://www.youtube.com/watch?v=YscP243qV10>
- Hasnaj, I., Ahmataj, K., & Katrosi, P. (2003). *Nji Lule e Bukur*. Argeta-LMG.
- İmamoviç, E. (2017). *Bosna Hersek'te Mevlevilik ve İsa Bey Tekkesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi.
- İrden, S. (2020). *Türk Musikisinde Düzen Perde Makam Terkib Uygulamaları* (1. baskı). Eğitim Yayınevi.
- İrden, S. (2021). *Makamlar—Maqams Albümleri Nota Kitabı* (1. Baskı). Eğitim Yayınevi.
- Jahjai, A. (2023). *Bestekar Yusuf Müzürî: Hayatı ve Eserleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi
- Kiel, M. (2000). İlbasan. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Retrieved from: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilbasan>
- KultPlus. (2021, Mayıs 2). Banda “Afërdita” e Elbasanit, 113 vjet histori. *KultPlus*. <https://www.kultplus.com/muzika/banda-aferdita-e-elbasanit-113-vjet-histori/>
- Meksi, T. (2001). *Mjeshtrë i Këngës Popullore*. Ergi.
- Meksi, T. (2010). *Etnofolku Elbasanas*. Edlora.
- Minga, M. (2020). *Tinguj Që Rrëfejnë, Tinguj Që Rrëfehen: Elbasani Në Regjistrimet Etnomuzikologjike Të Arkivit Audiovizual-IAKSA*. Arnavutluk Albanoloji Araştırmaları Akademisi.
- Mondidentes (Yapımcı). (2020). *Çohi djema shaloni atin—Teksti original—Mondidentes—YouTube* (Video Kaydı). <https://www.youtube.com/watch?v=AW0pAOaLEGU>
- Nar, M. (2020). *Türk Müziği 2 İla 10 Zamanlı Usüllerde Velvele Analizi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oxygen (Yapımcı). (2024, Şubat 24). *OXYGEN Pjesa 1—Krenar Doli 24.02.2024* [Video Kaydı]. <https://www.youtube.com/watch?v=JN3eBkhctOI>
- Özcan, N. (2003). Mehter. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Retrieved from: <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehter>
- Shkodra, Z. (1973). *Esnafët Shqiptarë*. Arnavutluk Tarih Enstitüsü.
- Terziu, F. (2015). *Elbasani Në Arkivat Britanike*. Lulu.
- Tole, V. (2007). *Folklori Muzikor “Iso-polifonia dhe Moonodia”*. UEGEN.
- Tole, V. (2020, Ağustos 24). *Muzika Qytetare e Tiranës*. Telegrafi. <https://telegrafi.com/muzika-qytetare-e-tiranes/>
- Tusha, K. (2021). *Kënga Popullore Qytetare e Elbasanit dhe Vendi i Saj Në Trashëgiminë Tonë Kulturorë* (Disertacion Doktorature, Univesiteti i Elbasanit “Aleksandër Xhuvani”, Elbasan). https://uniel.edu.al/images/kerkimi_shkencor/Disertacioni_final_Kastriot_Tusha.pdf
- Zaçeliçi, A. (2009). Të Dhëna Historike Rreth Muzikës Në Qytetin e Elbasanit Gjatë Periudhës së Pushtimit Otoman. *Kultura Popullore*, 1-2, 181-193.